

Меняйло В.І. Теоретичний аналіз поняття «інноваційний розвиток» та особливості його використання у різних сферах суспільної діяльності //Формування сучасних механізмів розвитку інноваційної сфери економіки: монографія / [колектив авторів] за наук. ред. І. Ю. Швець.- Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. - С. 42-49.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК» ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Меняйло В. І.

Актуальність інноваційної моделі розвитку полягає у стрімкому зростанні впливу науки та нових технологій на соціально-економічний стан країн. В сучасних умовах глобальної міжнародної конкуренції досягають успіху лише ті країни, які здатні здійснити структурну перебудову економіки відповідно до нового технологічного укладу. Тому, перед Україною наразі стоїть вибір: або стати на шлях інноваційного розвитку та забезпечити її інтеграцію у високотехнологічне середовище або залишитися сировинним додатком розвинутих держав.

Питання інноваційного розвитку економіки та держави є предметом досліджень багатьох вчених, зокрема: Н. Іванової, В. Гейця, А. Чухна, Ю. Бажала, Г. Груби, О. Лапко, О. Амоши, А. Гальчинського, І.Лукінова, С. Ілляшенка та багатьох інших, проте вивчення самого поняття «інноваційний розвиток» потребує додаткового розгляду, оскільки воно наразі активно використовується не лише по відношенню до економічних систем, але й по відношенню до різних об'єктів соціальної сфери та суспільства в цілому.

Тому, мета роботи полягає у з'ясуванні сутності поняття «інноваційний розвиток» та особливостей його використання у різних сферах суспільної діяльності.

Основи інноваційної теорії були закладені на початку ХХ сторіччя австро-американським економістом Й. Шумпетером, який першим запровадив

поняття «інновація» у своїй роботі «Теорія економічного розвитку».

Термін «новація» від латинського “novatio” означає оновлення тобто процес. Споріднене слово «innovating” з англійської мови перекладається як новаторство, тобто діяльність новатора. З іншого боку, інновацію можна розглядати не як дію по досягненню деякого результату, а як сам результат нововведення (innovation) [1, с.8].

У третьому виданні «Керівництва зі збору та аналізу даних по інноваціях» (Керівництво Осло), розробленому Євростатом та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), категорія «інновація» визначається як введення у вживання будь-якого нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках [2].

У сфері матеріального виробництва основу інноваційної політики становлять продуктові інновації. За теорією Й. Шумпетера, головним мотивом щодо впровадження інновацій на підприємстві є очікування надприбутку від реалізації продукції. Продуктові ж інновації, у свою чергу, спричиняють інновації технологічні, економічні та організаційно-управлінські, які у комплексі і забезпечують у кінцевому випадку успішну та ефективну реалізацію продуктових інновацій.

На відміну від інновацій у товарному виробництві, інновації у соціальній сфері на сьогоднішній день ще вивчені недостатньо. Особливість соціальних інновацій полягає в тому, що вони тісно пов'язані як з рівнем культури та розвитку суспільства в цілому, так і з індивідуальними особливостями окремих індивідів, тому їх ефективність може залежати не лише від країни або регіону застосування, а навіть від конкретної соціальної групи, де планується впровадження інновацій. З іншого боку, здебільшого буває важко оцінити саму ефективність застосування тієї чи іншої інновації, що потребує розроблення спеціальних засобів їх здійснення та оцінки.

Таким чином, як зазначає Новиков В. С. [3], сфера інновацій охоплює не

лише практичне використання науково-технічних розробок та винаходів та втілення їх у конкретних продуктах, але й включає зміни у маркетингу, організації, управлінні, соціальних процесах. Іншими словами, інновації у широкому змісті цього слова виступають в якості фактору зміни, як результат діяльності, втілений в новий або удосконалений продукт, технологічні процеси, нові послуги і нові підходи до задоволення соціальних потреб, а відповідно, можуть запроваджуватися у всіх сферах діяльності людини.

За сферою застосування їх можна поділити на науково-технічні (техніка, технологія, промислові матеріали), організаційно-економічні, соціально-культурні та державно-правові, але тут необхідно зазначити, що лише комплексне використання всіх перелічених типів інновацій зможе забезпечити стратегічний розвиток суспільства в цілому.

Перейдемо тепер до сутнісної характеристики поняття «інноваційний розвиток». У науково-методичній літературі воно вперше з'явилося як визначення нової моделі розвитку економіки, що характеризується значним зростанням впливу науки та нових технологій на соціально-економічний стан країн та їх місце у світовій спільноті.

Тому, розглянемо спочатку як трактується цей термін в економічній літературі. Але перед цим здається цікавим визначити, що ж таке розвиток взагалі. Різні автори розглядають це поняття з різних точок зору: як процес, як сукупність змін і як результат [4, с.184].

Е. М. Коротков розглядає розвиток як сукупність змін, які ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвості системи, її здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища [5, с. 15].

На думку О. О. Кравченко [6, с. 6], розвиток – це незворотна, спрямована та закономірна зміна матеріальних (організм, екосистема, підприємство) та ідеальних (мова, культура, релігія) об'єктів.

Т. В. Куклінова визначає розвиток як процес, що розгортається в часі, з переходом з одного стану в інший, який характеризується наявністю якісних перетворень у цілому або появою якісно нових елементів, властивостей,

характеристик, які визначають побудову й функціонування системи [7].

За економічним словником-довідником [8, с. 478] розвиток - це процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого.

На нашу думку, розвиток – це процес переходу з одного стану в інший, що супроводжується якісними змінами і призводить до підвищення стійкості та життєздатності системи.

Традиційно визначають два типи (шляхи) розвитку: екстенсивний та інтенсивний [9,10].

Екстенсивний (лат. *extensivus* — розширювальний) тип розвитку відбувається за рахунок залучення додаткових ресурсів (матеріалів, техніки, робочої сили, коштів тощо). Реалізується в умовах ненасиченого ринку за відсутності гострої конкуренції та обмеженості ресурсів.

Інтенсивний (лат. *intensio* — напруження, посилення) тип розвитку відбувається за рахунок більш ефективного використання наявних ресурсів та досконаліших форм і методів організації праці. Перехід на даний шлях розвитку здійснюється в умовах насиченості ринку, вичерпання ресурсів та зростання конкуренції між товаровиробниками.

Логічним продовженням інтенсивного типу розвитку став власне інноваційний (лат. *novatio* – оновлення, зміна; англ. *innovation* – уведення новинок, нововведення) розвиток. Інноваційна модель розвитку економіки бере свій початок з часів Великої депресії (1929-1933 рр.). Небачена за масштабами економічна криза могла бути подолана лише масовим оновленням виробництва та підвищенням його організації, кардинальною зміною ролі держави відносно науки і бізнесу [11, с. 27].

Формально старт інноваційній моделі розвитку економіки дав американський президент Р. Ніксон, який повністю присвятив своє послання Конгресу у 1972 році підвищенню значення науки та умовам створення інноваційного клімату. В 1976 році був прийнятий спеціальний закон, яким

визначалися основні засади інноваційної політики держави, джерела її фінансування, а також передбачався обов'язок президента представляти Конгресу щорічну доповідь про стан науки та інноваційної діяльності [12, с. 10]. В 70-ті роки минулого сторіччя аналогічні події мали місце і в інших країнах, зокрема у Франції та Німеччині.

У роботі [13, с. 85] представлено етимологічний, синтаксичний та лексичний аналіз словосполучення "інноваційний розвиток". Етимологічно сполучення "інноваційний розвиток" отримано на основі додавання до іменника "розвиток" прикметника "інноваційний", що робить термін "інноваційний розвиток" похідним від "розвитку". Синтаксис словосполучення «інноваційний розвиток» свідчить про те, що прикметник "інноваційний" застосовано в ньому як відносний, що дозволяє стверджувати про синонімічність сполучень "розвиток на основі інновацій" та "інноваційний розвиток". Лексичний аналіз сполучення "інноваційний розвиток" також підтверджує обґрунтованість висновку про синонімічність сполучень "розвиток на основі інновацій" та "інноваційний розвиток" та доцільність застосування останнього.

Але, як зазначає автор цієї ж роботи, в іноземній літературі поняття "innovation development" майже не використовується. Замість цього у схожих за змістом дослідженнях використовується сполучення "innovation for development" – дослівно з англійської мови "інновації для розвитку", "innovation-based development" та "innovation-based economic development" – тобто "розвиток, заснований на інноваціях" та "економічний розвиток, заснований на інноваціях" відповідно.

У вітчизняній літературі, навпаки, поняття "інноваційний розвиток" є достатньо поширеним і використовується на різних рівнях:

- на макрорівні - по відношенню до розвитку економіки та її галузей;
 - на мезорівні, характеризуючи відповідний тип розвитку міста, регіону;
 - на мікрорівні – по відношенню до окремого підприємства,
- що обумовлено визначальною роллю інновацій в забезпеченні необхідних умов для їх подальшого розвитку.

Розглянемо деякі трактування цього поняття сучасними дослідниками. Наприклад, Л.І. Федулова визначає інноваційний розвиток економіки як зростання її показників, забезпечених за рахунок реалізації інноваційних проектів і впровадження нововведень [14, с. 35].

В. І. Захарченко вбачає в ньому спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, на періодичному перегрупованні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і формуванні конкурентних переваг [15].

У монографії Л. Л. Антонюка дається ще більш широка трактовка цього поняття: «це незворотній процес переходу з одного стану в інший, який характеризується сукупністю змін, обумовлених впровадженням інноваційних перетворень, що приводять до формування нових властивостей системи, зміни її якісного стану, зростання здібностей, компетенцій, потенціалу та рівня ефективності її діяльності, укріплення системи, а також формування здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього та внутрішнього середовища» [16, с. 6].

При переході на мікрорівень С.М. Ілляшенко розглядає інноваційний розвиток як процес господарювання, що спирається на безупинні пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятної мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту [17, с. 23].

Д.О. Карлюка визначає інноваційний розвиток як складний процес прикладного характеру створення і впровадження інновацій з метою якісних змін об'єкта управління та отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту, який пов'язаний з необхідною умовою виживання і розвитку підприємств у довгостроковій перспективі [18, с. 8].

П. М. Сем'янчук [19, с. 6] під інноваційним розвитком має на увазі виникнення і поширення новинок, їхнє впровадження у господарську діяльність шляхом ресурсно-техніко-технологічних, товарно-продуктових й організаційно-збутових нововведень, а також скорочення термінів між появою чергових новинок і їхнім практичним застосуванням.

М. С. Рошка пропонує розглядати інноваційний розвиток підприємства як процес переходу з одного конкурентного, фінансово-економічного стану й позиції на ринку в інші, кращі, більше сильні та стійкі в довгостроковій перспективі за рахунок реалізації інновацій різного ступеня глибини та сфери використання [4, с. 186], а Т. В. Заварзіна вбачає в ньому процес, спрямований на оновлення, структурні, якісні зміни об'єкту, який здійснюється шляхом трансформації інтелектуального капіталу у матеріальні і нематеріальні цінності підприємства, призводить до збільшення вартості активів, підвищення кваліфікації персоналу, збільшення темпів господарського розвитку [20].

На думку Т. І. Кужди [21, с. 6], «сутність інноваційного розвитку як процесу полягає у комплексній діяльності щодо створення (зародження, розробки), освоєння, використання та розповсюдження інновацій, які ініціюють потенційно корисні зміни в основних компонентах системи, приводять до необхідних ефективних змін, появи якісно нового стану системи».

О. С. Єфремов [13, с. 86] звертає увагу на те, що в незалежності від контексту інноваційний розвиток підприємства слід розглядати як керований процес якісної зміни стану підприємства з використанням результатів його інноваційної діяльності. Автор особливо наполягає на керованості інноваційного розвитку, оскільки некерованість, безсумнівно, призведе вітчизняні підприємства та економіку в цілому до регресивного розвитку, а низький якісний стан системи порівняно з попереднім якщо умовно і можна віднести до розвитку, то аж ніяк не до інноваційного.

Розглянувши різні підходи до визначення сутності виразу «інноваційний розвиток» як на макро-, так і на мікрорівні, спробуємо виділити основні загальні характеристики цього поняття, що містяться у вищенаведених

прикладах:

- 1) інноваційний розвиток – це керований процес: зростання (якісних змін, переходу з одного стану в інший);
- 2) інноваційний розвиток забезпечується за рахунок: впровадження інновацій (постійних і систематичних нововведень, інноваційних перетворень, реалізації інноваційних проектів, використання результатів інноваційної діяльності, виникнення, поширення і впровадження новинок);
- 3) інноваційний розвиток має на меті: зростання показників, підвищення рівня ефективності діяльності системи, її укріплення, появи якісно нового стану системи, а також формування конкурентних переваг, здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього та внутрішнього середовища.

Таким чином, розвинувши наше поняття розвитку, а також враховуючи зауваження автора роботи [6, с. 6] про те, що «найбільший недолік основних визначень поняття «інноваційний розвиток» полягає в тому, що вони фактично не враховують положення загальної теорії розвитку, в якій визначено, що розвиватися повинні системи», можемо дати наступне визначення поняття інноваційного розвитку.

Інноваційний розвиток – це керований процес переходу системи з одного стану в інший, що супроводжується її якісними змінами за рахунок постійного створення, впровадження і дифузії інновацій і призводить до формування нових властивостей системи, підвищення рівня ефективності її функціонування та швидкої адаптації до змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Запропоноване визначення поняття «інноваційний розвиток» носить, здебільшого, абстрактний характер і тому, може бути застосоване не лише по відношенню до об'єктів економічної сфери, але й по відношенню до об'єктів соціальної сфери, під якою будемо розуміти «нематеріальне виробництво, що створює нематеріальні форми багатства, які відіграють величезну роль у розвитку працівника, його розумових і фізичних здібностей, професійних

знань, підвищенні освітнього і культурного рівня, зміцненні фізичного і етичного здоров'я. Крім того, нематеріальне багатство виступає у формі досягнень науки, управління, духовних і культурних цінностей» [22].

Процес поширення поняття «інноваційний розвиток» на інші галузі діяльності суспільства вбачається абсолютно закономірним, оскільки лише «взаємозв'язок між процесами технологічних змін та пізнання світу зумовлює і соціальний, і економічний прогрес» [23, с.9]. З цією думкою погоджується і автор роботи [24, с.203], в якій зазначається, що «жодна країна світу не вийшла з управлінської та економічної криз, не подолавши кризу духовну».

Іншими словами, необхідність інноваційного розвитку матеріально виробничої сфери вимагає переходу на інноваційний шлях розвитку і соціальної сфери нашого буття та її окремих складових, що знайшло своє відображення у науковій літературі.

Так, дослідженням інноваційних процесів в системі охорони здоров'я займались Карамішев Д. В., Пархоменко Ж. В., Семенченко Г. В. Наприклад, Д. В. Карамішев визначає інноваційний розвиток системи охорони здоров'я як «широкомасштабне введення в обіг через інноваційні процеси передових технологій, науково-технічних розробок, а також запровадження ефективних організаційно-управлінських рішень з метою отримання соціально-економічного ефекту» [25].

Інноваційні підходи до розвитку туристичної галузі досліджували Коцан Н. Н., Новиков В. С., Ткачук Л. М., Яковенко Є.В., зокрема, автори роботи [26, с. 151] зазначають, що «інновації в туризмі – це системні заходи, що мають якісну новизну, результатом яких є позитивні зрушення, що, у свою чергу, забезпечує стійке функціонування та розвиток галузі загалом і конкретного регіону зокрема».

Більш розгорнуте визначення цієї категорії приводиться в монографії В. Новікова: інновації в туризмі є «результат дій, спрямованих на створення нового або зміну існуючого туристського продукту, освоєння нових ринків, використання передових інформаційних і телекомунікаційних технологій,

вдосконалення надання туристських, транспортних і готельних послуг, створення стратегічних альянсів для здійснення туристського бізнесу, впровадження сучасних форм організаційно-управлінської діяльності туристських підприємств» [3].

Загальне визначення інновацій у сфері надання соціальних послуг дає автор роботи [27], в якій зазначається, що це є «нові концепції сервісу, нові канали зв'язку з клієнтами, нові системи розподілу і технологічні рішення, які найчастіше спільно змінюють пропозицію послуг на ринку, оновлюють функції фірми і вимагають структурно нових організаційних, технологічних і людських можливостей».

Але найбільшу кількість публікацій присвячено інноваційному розвитку освіти, який на сьогоднішній день вже став самостійним предметом досліджень багатьох вчених.

Інноваційним процесам в освітній галузі присвячені роботи Ващенко Л. М., Вознюк Л. В., Гладкої Т.І., Данилишина Б., Каташова А. І., Кривицької Н. Ю., Куценко В. І., Малихіної М. Л., Марущенко О.А., Навроцького О. І., Ніколаєнка С. М., Пехаревої С. В., Полякової Л. П., Попової О. В., Скубашевської О. С., Сиченка В. В., Химинець В. В., Щекатунової Г., та ін.

Наприклад, Марущенко О. А. під інноваціями в освіті розуміє цілеспрямовані зміни щодо вдосконалення освіти [28, с. 6].

На думку О. В. Листопад [29, с. 118], «освітні інновації є цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання і виховання, адаптації освітнього процесу до нових вимог».

О. М. Гурова [30] розглядає освітні інновації як нові освітні, виховні, управлінські системи або їх технології, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності, які за основними компонентами освітнього процесу поділяються на педагогічні (навчальні й виховні) та організаційні (управлінські); а за масштабністю перетворень – на масштабні, що змінюють освітній процес, його мету, завдання, зміст і структуру, та локальні

(регіонального та місцевого рівнів), які оновлюють освітній процес, забезпечуючи зміну його форм, методів, засобів навчання, виховання й управління.

Який же сенс вкладають науковці у термін «інноваційний розвиток освіти»?

Наприклад, Гладка Т. І. визначає інноваційний розвиток освіти як «безперервний процес якісних змін в освіті, які прискорено відбуваються завдяки впровадженню інновацій і дозволяють їй своєчасно реагувати на виклики суспільства» [31], а Химинець В.В. під інноваційним розвитком освіти розуміє комплекс створених та запроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки факторів та умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу освітньої системи [32]. Ніколаєнко С. М. вважає, що «інноваційний розвиток системи освіти - розвиток, спрямований на забезпечення якісних змін шляхом системного застосування освітніх інновацій» [33, с. 34]. За Скубашевською О. С., інноваційний розвиток освіти є поняттям, що охоплює собою систему нововведень, які істотно змінюють результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології і практики; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання та виховання; технології управління навчальним закладом, системою освіти загалом [34, с. 6].

Що стосується інноваційного розвитку вищої освіти, то Сиченко В.В. вважає, що це є перехід від спонтанних, періодичних нововведень до нововведень як способу існування системи, що продукує сама вища школа та який виступає основою її цілеспрямованого, контрольованого і керованого розвитку [35].

Марущенко О. А. вважає інноваційною освіту, зміни в якій торкаються її підвалин (мети і загальної спрямованості розвитку, змісту, структури і способів управління освітою тощо), а впроваджені інновації носять дифузний (тобто впроваджуються повсюдно), масштабний характер [36, с. 6]. Аналогічного висновку дійшов і Каташов А. І., на думку якого, інноваційна освіта

характеризується повною або частковою зміною змісту освіти, принципів, методів, форм, технологій навчання й виховання. Інноваційні процеси в освіті – це комплексна діяльність щодо створення, освоєння, використання, поширення нововведень, що допомагає перекласти систему освіти в режим розвитку [37, с.4-5].

При переході на мікрорівень Г. Щекатунова дає визначення інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу: це є процес керованих інноваційних змін педагогічної системи школи, усіх її компонентів (освітнього, дидактичного, виховного, управлінського, матеріально-технічного тощо) та їхніх структурних елементів, які призводять до якісно нового рівня її освітньої діяльності, суттєво поліпшують результати діяльності загальноосвітнього навчального закладу [38]; а Пехарева С. В. досліджувала інноваційний розвиток дошкільного навчального закладу, під яким вона вбачає його оптимальний розвиток та забезпечення якісно нових освітніх результатів завдяки здійсненню інноваційної діяльності (впровадженню новацій) [39, с. 9, 16].

Як видно з наведених прикладів, однозначного трактування поняття інноваційного розвитку освіти на сьогоднішній день немає: кожний автор розглядає його виходячи з мети та об'єкту свого дослідження.

Узагальнюючи приведені визначення, пропонуємо під інноваційним розвитком освіти розуміти процес керованих якісних змін освітньої системи шляхом створення, освоєння, використання, поширення нововведень (інновацій), які торкаються мети і загальної спрямованості її розвитку, змісту, принципів, методів, форм, засобів, технологій навчання й виховання, матеріально-технічного та фінансового забезпечення, а також структури і способів управління освітою з метою забезпечення нових освітніх результатів, що дозволяють їй своєчасно реагувати на виклики суспільства.

У ХХІ столітті «людство почало усвідомлювати, що соціально-економічний розвиток світу набув ознак прискореного руху до глобальної екологічної катастрофи, яка ставить під загрозу не тільки подальший розвиток, задоволення

життєво важливих потреб і інтересів майбутніх поколінь людей, але й саму можливість існування людства. Необхідність знайти вихід із такого становища обумовила гостру потребу технологічної й організаційної конвергенції свідомості, почуттів, науки й освіти, всього життя суспільства взагалі на основі ефективного використання інформації та знань. Зокрема, виникла потреба побудови нових теоретичних моделей розвитку» [40, с. 8].

Як результат, словосполучення «інноваційний розвиток» стало застосовуватися і по відношенню до розвитку всього суспільства, яке характеризується «стрімким розвитком високих технологій, зростанням рівня технічного забезпечення виробництва, високими темпами розвитку науки і техніки» [41, с. 101].

На рис. 1.1 наведено схему поширення поняття «інноваційний розвиток» на різні сфери суспільної діяльності, з якої видно, що цей термін, яким спочатку визначався особливий тип розвитку матеріального виробництва, швидко перекинувся на сферу матеріальних, а згодом, і нематеріальних послуг, охоплюючи поступово всю соціальну сферу і суспільство в цілому.

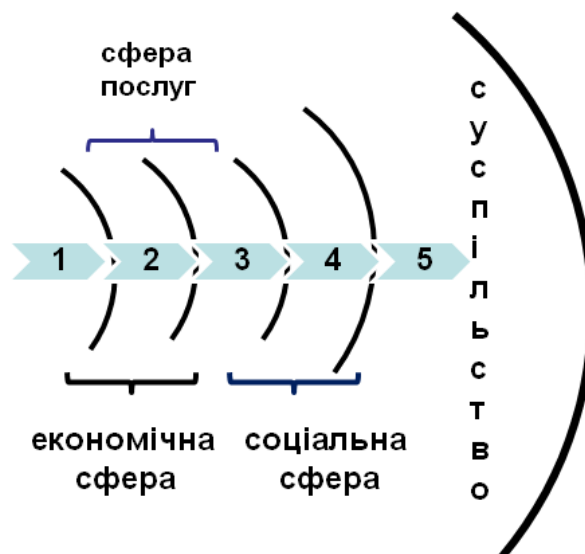

Рис.1.1 Схема поширення поняття «інноваційний розвиток»

на різні сфери діяльності суспільства

- 1 - сфера матеріального виробництва;
- 2 - сфера матеріальних послуг;

- 3 - сфера нематеріальних послуг;
- 4 – вся соціальна сфера;
- 5 – суспільство в цілому.

Це пояснюється тим [22], що поряд з матеріальними потребами з розвитком суспільства все більше зростають потреби в суспільних і духовних благах, які саме створюються у соціальній сфері. І чим повніше насичуються потреби у матеріальних благах, тим більше попит переміщується на соціальні та культурні блага. Адже науково-технічна революція, якісно нова техніка вимагають підвищення рівня освіти, кваліфікації, загальної культури людини, тобто розвитку всього людського потенціалу і суспільства в цілому, яке, відповідно, також набуває ознак інноваційного.

Одночасно з цим в літературі було запроваджено і нові терміни, якими науковці намагалися передати різні грані такого суспільства: постіндустріальне, інформаційне, наступне, цифрове, підвищеної уваги, високотехнологічне, мережеве, суспільство знань тощо [42, с. 19].

Наприклад, один із засновників теорії постіндустріального суспільства Д. Белл визначав його «як суспільство, в економіці якого відбувся перехід від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти та якості життя; в якому клас технічних фахівців став основною професійною групою і, що найважливіше, в якому впровадження нововведень... все більшою мірою стало залежати від досягнень теоретичного знання...” [43, с. 27].

З ним погоджується і автор роботи [44], який зазначає, що формування ефективної системи стимулювання інноваційного розвитку суспільства можливе лише за рахунок підвищення якості людського капіталу. А це передбачає, у свою чергу, розвиток соціальних інститутів, які формують духовні цінності суспільства, насамперед, систем освіти, науки, культури, медицини.

Виходячи з системного підходу, що «будь-яка система є частиною системи більш високого рівня, з якою вона має різноманітні зв'язки, і в той же

час складається з елементів, які теж є системами,... що діють у межах свого функціонального призначення» [45], можемо констатувати, що інноваційний розвиток соціальної сфери, з одного боку, може розглядатися як складова інноваційного розвитку суспільства в цілому, а з іншого боку, він і сам є складною системою, в якій можна виділити окремі елементи, які можуть виступати в якості самостійних об'єктів дослідження, зокрема як розглянуті вище інноваційний розвиток освіти, інноваційний розвиток медицини (рис. 1.2).

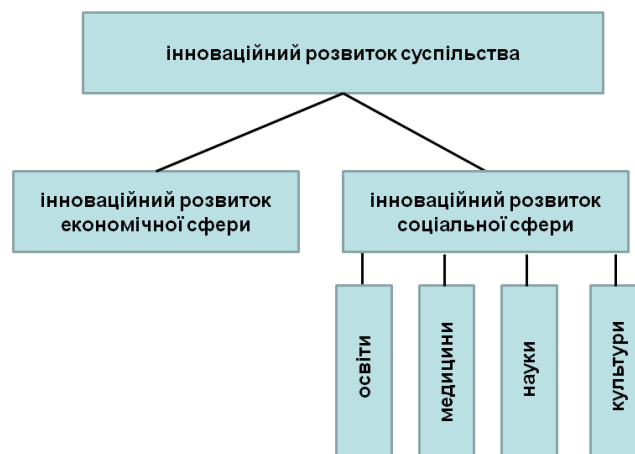

Рис. 1.2 Інноваційний розвиток суспільства та його основні елементи

Це стосується і науки, яка за прийнятою практикою в статистиці та плануванні належить до соціальної сфери, оскільки є одним з головних чинників духовного розвитку людини, але наразі активно включається в процес матеріального виробництва і перетворюється на безпосередню продуктивну силу [22], тобто виконує не лише соціально-пізнавальну, але й економічну функцію.

Тому, не випадково згідно із Концепцією розвитку Національної інноваційної системи, схваленою Урядом України [46], сферу наукової діяльності виділено в якості окремого елемента як підсистему генерації знань у структурі Національної інноваційної системи (НІС).

Щоб підкреслити важливість одержання нових знань для розвитку економіки, її стали називати економікою, заснованою на знаннях, або економікою знань. Цей термін вперше був запропонований Ф. Махлупом, автором книги «Виробництво й поширення знань у США», яка опублікована у

1962 році. Під економікою знань він розумів такий тип економіки, у якому знання відіграють вирішальну роль, а продукування знань стає джерелом економічного зростання [47, с.13-14], визначаючи, тим самим, провідну роль науки у забезпеченні інноваційного розвитку економіки. А це можливо лише в тому випадку, коли розвиток самої науки буде здійснюватися інноваційним шляхом.

На сьогоднішній день в науковій літературі практично немає робіт, присвячених дослідженню інноваційного розвитку науки як самостійного інституту, а відповідно, і не визначений зміст цього поняття. Інноваційні процеси в науковій сфері розглядаються або як складові інноваційного розвитку вищої освіти у контексті інтеграції науки і освіти, або як складові інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції науки і виробництва.

Тому, враховуючи особливий статус науки та її значний вплив на сучасний соціально-економічний розвиток, вважаємо за доцільне виділити наукову сферу в окремий вид суспільної діяльності (рис. 1.3), що, в свою чергу, дозволить акцентувати увагу на необхідності інноваційного розвитку науки як ключового фактора забезпечення інноваційного розвитку економіки та суспільства в цілому.

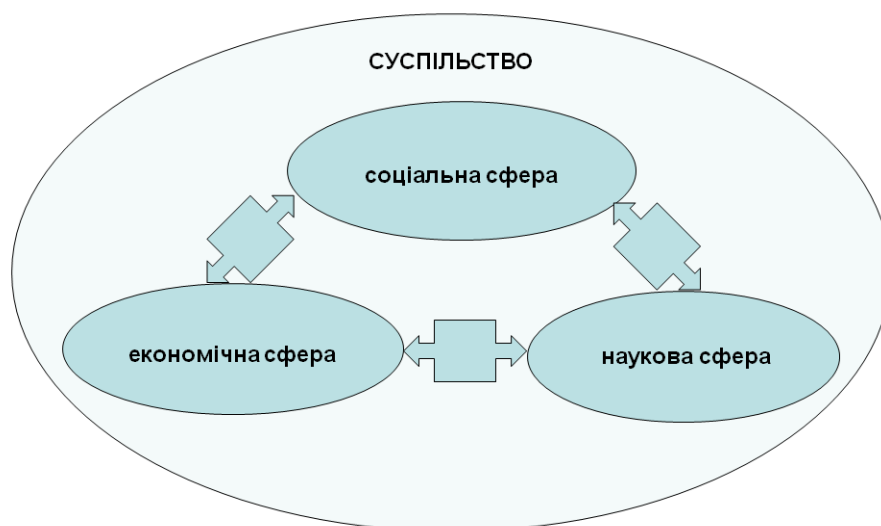

Рис. 1.3. Основні сфери суспільної діяльності

Для того, щоб визначити сутність поняття «інноваційний розвиток» по

відношенню до науки, спочатку встановимо його особливості по відношенню до об'єктів виробничої та соціальної сфер на підставі проведеного вище аналізу. Якщо по відношенню до економічних систем науковці розглядають інноваційний розвиток як процес, переважно спрямований на отримання практичного результату, зокрема:

- підвищення наукоємності технологічних процесів та продукції;
- зниження матеріало- та енергоємності;
- знаходження нових ринків збуту;
- підвищення конкурентоспроможності;
- одержання економічного ефекту;

то по відношенню до соціальних інститутів (освіта, медицина) при визначенні поняття «інноваційний розвиток» мова йде, здебільшого, про процес, орієнтований на вдосконалення самої системи, зокрема форм її існування, структури і управління, принципів і напрямів розвитку, ресурсного забезпечення тощо з метою відповідності сучасному рівню розвитку економіки та суспільства в цілому.

Враховуючи вищевказане, пропонуємо під інноваційним розвитком науки розуміти процес керованих якісних змін наукової сфери шляхом створення, використання та поширення інновацій, що стосуються принципів і напрямків її розвитку; нормативно-правового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного та кадрового забезпечення; структури і способів управління; оцінки результативності наукової діяльності, а також посилення зв'язків з державою, виробництвом та бізнесом з метою забезпечення генерації нових знань та їх ефективного використання відповідно до сучасних і майбутніх потреб економіки та суспільства.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження визначено основні сутнісні характеристики поняття «інноваційний розвиток» по відношенню до різних сфер діяльності суспільства; запропоновано авторські визначення понять «розвиток», «інноваційний розвиток», «інноваційний розвиток освіти», «інноваційний розвиток науки». Показано необхідність

виділення науки в окрему сферу суспільної діяльності, що дозволить акцентувати увагу на необхідності інноваційного розвитку науки як ключового фактора забезпечення інноваційного розвитку економіки та всього суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соловійов В. П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорія і практики: монографія / В.П. Соловійов, Г.І. Кореняко, В. М. Головатюк. – К.: Фенікс. - 2008. -224 с.
2. Oslo Manual: Guidelines for collecting and interpreting innovation data. - A joint publication OECD and Evrostat, 2005. – P. 46.
3. Новиков В. С. Инновации в туризме. - М.: ИЦ "Академия", 2007. - 208 с.
4. Рошка М. С. Інноваційний розвиток торговельного підприємства: поняття та вибір напряму/ М.С. Рошка, О. Ф. Веремейчик //Європейський вектор економічного розвитку. - 2010. - № 2. - С. 183-190.
5. Антикризисное управление: учебник /под ред. Э. М. Короткова.- М.: ИНФРА, 2003. - 432 с.
6. Кравченко О. О. Інноваційний розвиток та структурні зміни в економіці: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / О. О. Кравченко ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". — К., 2011. — 18 с.
7. Куклінова Т. В. Розвиток малих та середніх підприємств: проблеми аналізу та ефективності /Т. В. Куклінова //Вісник Хмельницького національного університету . - Секція: Економічні науки.- 2007.- № 4.- Т. 1.- С. 193-196.
8. Навчальний економічний словник-довідник: Терміни, поняття, персоналії /укладачі: В. С. Іфтемічук, В. А. Григорєв, М. І. Манілич, Г. Д. Шутак; за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемчука.- 2-ге вид., виправ. і доп. — Львів: Магнолія 2006, 2008.- 688 с.
9. Цигилик І.І., Криховецька З.М., Паневник Т.М. Основи підприємництва. Друге видання, перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
10. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. / С. В. Мочерний. — 4-те

- вид., стереотип. — К. : ВЦ «Академія», 2009. — 640 с.
11. Яремко Л. А. «Нова економіка» та інноваційний розвиток /Л. А. Яремко //Маркетинг і менеджмент інновацій.- 2011.- Т. 1.- № 3.- С. 25-30.
 12. Зуев А. Инновационная экономика в пространстве постмодерна / А. Зуев, Л. Мясникова // РИСК.- 2002.- №1.- С. 103-113.
 13. Єфремов О. С. Теоретичні засади управління інноваційним розвитком підприємства /О. С. Єфремов //Економіка. Менеджмент. Підприємництво.-2012.- №1.- С. 82-88.
 14. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: підручник /Л. І. Федулова.- К.: Либідь, 2006.- 480 с.
 15. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
 16. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія /Л.Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук.- К.: КНЕУ, 2003.- 394 с.
 17. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посібник / С. М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2003.- С. 278.
 18. Карлюка Д. О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льонопереробної галузі: автореф. дис. канд. екон. наук /Д. О. Карлюка.- Київ, 2006.-24 с.
 19. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці у стратегії інноваційного розвитку економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / П. М. Сем'янчук ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". — К., 2010. — 20 с.
 20. Заварзіна Т. В. Вдосконалення поняття «Фінансове управління інноваційним розвитком підприємства» та його особливості в торгівлі /Т. В. Заварзіна// Ефективна економіка.-2011.- № 11.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?nomer_data=

11&year_data=2011.

21. Кужда Т.І. Соціально-економічне оцінювання та планування інноваційного розвитку машинобудівних підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Т.І. Кужда ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 2009. — 23 с.
22. Основи економічної теорії: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ За ред. А. А. Чухна. - К.: Вища школа, 2001.-606 с.
23. Онишко С.В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / С.В. Онишко; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. — К., 2004. — 32 с.
24. Борисевич С. О., Бондаренко К. І. Стан і тенденції розвитку управління гуманітарною сферою в Україні /С.О. Борисевич //Теорія та практика державного управління. - 2008. - №3. – С.203-207.
25. Карамішев Д.В. Державне регулювання інноваційних процесів у системі охорони здоров'я: автореф. дис. д-ра наук держ. упр.: 25.00.02 / Д.В. Карамішев ; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2007. — 36 с.
26. Коцан Н. Н., Мазурець Р. Р., Войчук М. В. Інноваційні підходи в розвитку територіально-рекреаційного комплексу Волинського регіону /Н. Н. Коцан //Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.- 2010.- № 3.-С. 150-154.
27. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туристичних підприємств: напрями змін та фактори впливу /Г. І. Михайліченко // Економіка. Управління. Інновації. - 2012.- № 1.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_1/PDF/12mgitfv.pdf.
28. Марущенко О.А. Становлення інноваційної освіти в Україні: Автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / О.А. Марущенко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2004. — 20 с.
29. Листопад О. В. Інноваційний освітній заклад як суб'єкт інноваційного розвитку /О. В. Листопад //Вісник Житомирського національного університету. - 2010.- № 50. - Педагогічні науки. - С. 117-120.

- 30.Гурова О. М. Інноваційний менеджмент та інноваційна діяльність в освітніх закладах //О. М. Гурова // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. – 2006.- № 9.- Ч. 1.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2006_9_1/doc_pdf/gyrova.pdf.
- 31.Гладка Т.І. Інноваційний розвиток освіти як об'єкт державного управління/ Т.І. Гладка // Державне управління: удосконалення та розвиток – 2010.– № 4.- [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=130>.
- 32.Химинець В.В. «Інноваційна освітня діяльність». – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. – 364 с.
- 33.Ніколаєнко С.М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.06 / С.М. Ніколаєнко ; Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менедж. освіти". — К., 2009. — 44 с.
- 34.Скубашевська О.С. Філософія інноваційного розвитку освіти в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.10 / О.С. Скубашевська; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2010. — 31 с.
- 35.Сиченко В. В. Система та механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти /В. В. Сиченко //Економічний форум.- 2011. - № 2.- [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/ekfor/2011_2/4.pdf.
- 36.Марущенко О.А. Становлення інноваційної освіти в Україні: Автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / О.А. Марущенко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2004. — 20 с.
- 37.Каташов А.І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / А.І. Каташов ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. — Луганськ, 2001. — 20 с.

- 38.Щекатунова Г. Організаційно-педагогічні умови інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу /Г. Щекатунова // Нова пед. думка. — 2010. — № 2. — С. 42-45.
- 39.Пехарева С.В. Управління інноваційним розвитком дошкільного навчального закладу: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.06 / С.В. Пехарева; Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — Луганськ, 2009. — 20 с.
- 40.Бачило І. Л., Соснін О. В. Інноваційний розвиток нації і становлення засад інформаційного і громадянського суспільства / І. Л. Бачило // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4(11)2011.- С.7-15.
- 41.Листопад О. В. Форми фінансування і підтримки інноваційних освітніх проєктів: зарубіжний досвід /О. В. Листопад //Витоки педагогічної майстерності.- 2010.- № 7.- С. 101-110.
- 42.Мельник Л. Формування економіки знань, або принципи організації майбутнього /Л. Мельник //Вісник НАН України.- 2010.- № 6.- С.19-28.
- 43.Иноземцев В. История и методологические основы постиндустриальной теории // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. - М.: Akademia, 1999. - С. 10 – 66.
- 44.Попова І. А. Освітній рівень населення та його відповідність потребам ринку праці /І. А. Попова //Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.- 2011.- № 1.- №1.- Ч.1.- [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_1_1/Popova.pdf.
- 45.Землянкін А.І., Підоричева І. Ю. Концептуальний підхід до інтеграції науки, вищої освіти і виробництва //Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку.- 2009.- [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sim/2009/p2_08.pdf.
- 46.Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles>.

47. Пригода В. М. Економіка знань як основа формування інформаційного суспільства / В. М. Пригода // Економіка і управління.- 2010.- № 2.- С. 13-20.